

Za spravo in odpuščanje

Skupna izjava komisij Pravičnost in mir Slovenije, Hrvaške in BiH

»Pravica do pokopa in dolžnost pietete« je naslov izjave, s katero se komisije Pravičnost in mir škofovskih konferenc Slovenije, Hrvaške ter Bosne in Hercegovine izrekajo za odkrivanje celovite resnice glede medvojnih in povojnih pobojev, ki jih je zagrešil komunistični totalitarizem.

V torek, 13. maja, je bila v Zagrebu predstavljena skupna izjava, ki so jo podpisali predsedniki slovenske, hrvaške in bosanske komisije Pravičnost in mir, škofje dr. Anton Stres, dr. Vlado Košič in dr. Pero Sudar. Izjava se v petih točkah dotika temeljnih vprašanj, povezanih s prikritimi medvojnimi in povojnimi grobišči: odkriti je treba resnico o žrtvah in ugotoviti njihovo identiteto, identificirati je treba vsa prikrita grobišča in jih primerno zaznamovati, pretrgati je treba zaroto molka, ki obdaja poboje, uveljavljati kazensko odgovornost tistih, ki so zagrešili nezastarljive zločine, ter odpreti pot spravi in odpuščanju.

Bistveni povod za objavo takšne izjave je letošnje praznovanje 60-letnice splošne deklaracije o človekovih pravicah, res pa je, da se je njena javna predstavitev časovno ujela tudi s spominjanjem na konec druge svetovne vojne pred 63 leti, ki je za velik del Evrope pomenil prehod iz enega totalitarizma v drugega. Če je bil prvi – nacifašizem – v poznejšem obdobju v javnosti dosledno obsojan, pa se to (še) ni zgodilo s komunizmom in njegovi zločini, na kar med drugim opozarjajo tudi evropske ustanove na čelu s Svetom Evrope. Spomnimo se zlasti njegove predlanske deklaracije o nujnosti mednarodne obsodbe zločinov totalitarnih komunističnih režimov. Nanjo, pa še na nekatere druge dokumente (tudi slovenski zakon o vojnih grobiščih iz leta 2003), se v uvodu sklicuje izjava komisij Pravičnost in mir, ko utemeljuje, zakaj so komisije kot svojo pravico in moralno dolžnost sprejele odločitev za izjavo o prikritih grobiščih.

Naj na tej točki omenimo, da ta skupna izjava prinaša veliko poudarkov, ki jih je slovenska komisija že strnila v dveh izjavah, objavljenih leta 1999 in 2001, na kar je na tiskovni konferenci v Zagrebu opozoril škof dr. Anton Stres. Po njegovih besedah ima tudi skupna izjava za slovenske razmere velik pomen, saj je Slovenija zaradi svojega geografskega položaja polna grobišč. Ob tem pa je izrazil zavedanje, da je vprašanje prikritih grobišč globoko etično, moralno in humano, saj je povezano s spoštovanjem človekovih pravic; da je to torej univerzalno vprašanje, ki ni vezano zgolj na eno državo, ampak zadeva vsakega človeka.

Popisati žrtve in grobišča

Izjava, kot smo že zapisali, v petih »korakih« išče pravno pot v državah, ki jih povezuje mračno dogajanje v (po)vojnem času. Partijski prevzem oblasti je pomenil začetek sistematičnega in množičnega nasilja nad ljudmi, ki jih je komunistični režim samovoljno razglasil za narodne izdajalce in vojne zločince. V to kategorijo vnaprej obsojenih ljudi je bil uvrščen tudi velik del državljani, ki jih je novi režim po

različnih merilih – npr. po svetovnem nazoru, lastništvu, političnih pogledih – obravnaval kot nasprotnike izključujoči komunistični ureditvi. Mnogi so nato postali žrtve množičnih pobojev. Člani komisij Pravičnost in mir so prepričani, da je enako nedostojno in nedopustno bodisi precenjevati bodisi podcenjevati pomen in število teh žrtev ter da je edino upravičeno opraviti njihov popis, za kar še vedno ni prepozno.

Enako velja za prikrita množična morišča in grobišča. V letih od demokratizacije jih je bilo evidentiranih in deloma lociranih približno 1300, največ na Hrvaškem (več kot 700) in v Sloveniji (več kot 500), obstajajo pa ocene, da je to le del množičnih grobišč, ki so bila pogosto zravnana z zemljo, uničena, spremenjena v smetišča oziroma prikrita na najrazličnejše načine, tako da ne grobovi ne njihove žrtve preprosto »niso obstajali«.

Komisije se v takih razmerah zavzemajo za odkritje vseh prikritih grobišč, njihovo označitev s primernimi spominskimi znamenji in za to, da bi omogočili izvedbo pogrebnih obredov vseh ver in izkazovanje pietete do žrtev. Tam pa, kjer so ostanki žrtev razsuti na nepriemnih in nedostopnih krajih (kra-

valcev. Veliko odgovornost zanje nosijo tudi vodje poraženih režimov, ki so ukazali umik stotine tisočev vojakov in civilnega prebivalstva, a so potem sami pobegnili in prepustili begunce njihovi predvidljivi žalostni usodi. Prav tako lahko govorimo o odgovornosti zaveznikov, ki so izvedli prisilno repatriacijo beguncev, čeprav so (lahko) vedeli, da jih tak ukrep izpostavlja množičnemu maščevanju in poboju.

Komisije so torej prepričane, da to področje ne sme biti izvzeto iz delovanja današnjih pravnih držav. Zločince bi bilo treba kaznovati, vendar to ni prvenstveni cilj – predvsem je treba ustvariti pogoje za žalovanje in pieteto do žrtev, ugotoviti zgodovinska dejstva ter na tej podlagi vzpostaviti zgodovinski narodni spomin.

Poziv k aboliciji

Cilj celotnega procesa, v katerem se tri države, iz katerih prihajajo komisije podpisnice, soočajo s prikritimi komunističnimi zločini, je namreč iskanje poti do sprave in odpuščanja, ki jo narekuje krščanski pogled na človeka, to pa je pot očiščenja spomina in osebnega mira, pa tudi preprečevanja sovraštva in maščevanja, pravice do groba in pietetnega odnosa. V tem duhu komisije pozivajo vse še žive storilce in priče zločinov, naj spregovorijo o žrtvah, o krajih in času njihove smrti, o ustanovah, enotah in posameznikih, ki so ukazali in izvajali zločine. Pri tem so nam lahko zgled izkušnje tujih komisij (Južnoafriška republika, Gvatemala, Čile, Argentina, Salvador, Severna Irska ...), ki so pod geslom *resnica in sprava* prispevale k ugotavljanju zgodovinske resnice in vzpostavljanju državljanske sprave. Korak naproti tem pričam pa bi bila – k čemur komisije pozivajo svoje države – abolicija, torej odprava sodnega postopka za vse tiste, ki bi bili pripravljeni predstaviti zmolčano resnico o okoliščinah, povezanih s prikritimi morišči in grobišči.

V sklepnem delu izjave komisije izražajo odločno obsodbo vseh treh totalitarizmov, ki so v vojnem

Podpis skupne izjave komisij Pravičnost in mir se je pokrival še z enim pomembnim zagrebškim dogodkom, ki pa se je zgodil na meddržavni ravni. Le dan prej, torej v ponedeljek, 12. maja, je bil namreč na ministrski ravni podpisan slovensko-hrvaški sporazum o urejanju vojnih grobišč, ki med drugim določa način obveščanja o obstoju, lokaciji, stanju in dostopnosti vojnih grobišč, njihovo zaščito, vzdrževanje in urejanje, izkop posmrtnih ostankov iz vojnih grobišč in njihov morebitni prenos na drugo lokacijo, finančne obveznosti pogodbenic idr.

ške jame, tankovski jarki, opuščeni rudniki), jih je treba izkopati in dostojno pokopati ter, kjer je mogoče, na državne stroške opraviti identifikacijo žrtev. Vse to pa zato, da bi po desetletjih zarote molka in prepovedi spominjanja omogočili družinam iti skozi proces žalovanja zaradi izgube svojcev.

Tudi kaznovanje zločincev

Komisije k aktivni vlogi v tem procesu pozivajo ustanove svojih držav, ki morajo opraviti objektivno in celovito raziskavo vojnih zločinov in zločinov proti človečnosti, ki ji je zagrešil komunizem. Gre za nezastarljive zločine, zato je po mnenju komisij še vedno aktualna kazenska odgovornost njihovih pobudnikov, organizatorjev in izvrše-

in povojnem času pustošili na tem ozemlju, njihovega ideološkega malikovanja razreda, naroda in rase ter njihovih zločinov. To pa je drža, ki so jo že v tistih tragičnih časih zavzeli mnogi dobri ljudje, številni katoličani, laiki, redovniki, duhovniki in škofje, zlasti pa zagrebški nadškof, blaženi Alojzij Stepinac, mostarski škof Alojzij Mišić in generalni vikar ljubljanske škofije, Anton Vovk.

Komisije še poudarjajo, da je očiščenje spomina krščanska dolžnost, zato enako odločno obsojajo tudi zločine, ki so jih, ko so ravnali proti krščanskim načelom in vrednotam in so spodbujali, ukazovali in izvajali nezastarljive zločine proti življenju, svobodi in dostojanstvu drugih, povzročili katoličani.

BOGOMIR ŠTEFANIČ ml.